

ресурс] // Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2008-1/doc/2/03.pdf>

5. Зеркин Д.П., Игнатов В.Г. Основы теории государственного управления: Курс лекций. – 2-е изд., доп. и перераб. – М.; Ростов н/Д: МарТ, 2005. – 512 с.

Одержано 19.04.16

УДК 338.483.1:008

Ю.М. Меховська, ст. гр. АДМ-14-2М, В.О. Липчанський, доц., канд. пед. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Управління розвитком культури та туристично-рекреаційним потенціалом Кіровоградщини

У статті розглянуто особливості культурного та туристично-рекреаційного розвитку України, зокрема Кіровоградщини. Визначено основні напрямки та завдання збереження та збагачення культурної спадщини та зміцнення туристично-рекреаційного потенціалу регіону.

культура, туристично-рекреаційні ресурси, туристично-рекреаційний потенціал, Кіровоградщина, стратегія розвитку, напрямки поліпшення

Постановка проблеми. Україна, володіючи численними історичними та культурними цінностями, унікальними рекреаційними ресурсами, зможе досягти значного економічного ефекту в туристичному бізнесі.

Інновації в сфері культури та економіка знань, які базуються на культурному потенціалі, забезпечують стабільний розвиток суспільства. Для розвинутих держав одним із пріоритетів є інвестиції в розвиток інноваційного потенціалу культури, який сприяє становленню «креативної економіки», котра функціонує за рахунок нових ідей і здатна їх втілювати у конкурентні товари та послуги.

Туризм визнано одним з пріоритетних напрямків національної культури й економіки. І це повністю погоджується зі світовими тенденціями, які свідчать, що туристична сфера буде індустрією ХХІ століття. Природно-кліматичні та історичні умови створили на Україні потужну ресурсну базу для розвитку туристично-рекреаційної індустрії, та розбудови відповідної інфраструктури.

За ресурсно-рекреаційним рейтингом, Кіровоградщина належить до регіонів України, де цей показник «дуже низький» [1]. Отже, очевидною є актуальність державної підтримки інновацій у культурі та туристично-рекреаційного потенціалу, як умови для становлення креативного середовища та соціально-економічного розвитку України [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасним дослідженням рекреаційно-туристських ресурсів України, їх районуванню і оцінці, факторам використання рекреаційно-ресурсного потенціалу присвячені праці О.О. Бейдика, М.М. Благі, І.М. Коротуна та ін. Обґрунтування розміщення тих чи інших видів рекреаційного природокористування в Україні відображено у працях В.Г. Жученко, М.Й. Рутинського, В.І. Стафійчука, І.М. Яковенка, Н.В. Фоменка. У них зокрема зазначено, що людина в процесі природокористування взаємодіє не з окремими компонентами природи, а із складними природними і природно-антропогенними комплексами, що у сукупності утворюють природне середовище. В останні роки відбувається розширення напрямів прикладних геоecологічних досліджень, у т. ч. для рекреаційної діяльності.

Цілі статті. Метою статті є дослідження рівня розвитку культурного та туристично-рекреаційного потенціалу Кіровоградщини, а також визначення перспективних напрямків вдосконалення управління відповідними ресурсами.

Виклад основного матеріалу. Культурні та рекреаційні ресурси є основою соціально-економічного розвитку сучасних розвинутих країн.

Основними факторами привабливості рекреаційно-туристичних ресурсів є природа, клімат, мистецтво, історія, харчування, архітектура, релігія.

Уся територія України характеризується виключно сприятливими умовами для проведення різних видів туристичної діяльності та

наявністю різноманітних рекреаційних ресурсів для відпочинку і лікування населення [3]. Кіровоградська область не є виключенням.

Кіровоградщина – унікальний своїм історико-культурним середовищем край, має усі передумови для стабільного розвитку туристичної та рекреаційної сфери. Територія області - історично зумовлений центр української національної культури і мистецтва, що став колискою першого професійного українського театру, заснованого корифеями сцени М.Кропивницьким та І.Тобілевичем (І.Карпенком - Карим), чиї творчі традиції засвоїли й розвинули у театральному мистецтві - Кіровоградський академічний обласний український музично-драматичний театр ім. М.Л. Кропивницького. Надання культурно-дозвілєвих, мистецьких, інформаційних та освітніх послуг населенню здійснюють понад 1 200 закладів культури і мистецтв області, до складу яких входять бібліотеки, заклади культури клубного типу, музеї, театральні-видовищні заклади, вищі заклади освіти І-ІІ рівнів акредитації, початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади, обласний центр народної творчості. На території області розташована Хресто-Воздвиженська церква - усипальниця родини Раєвських, відпочинково-туристичний комплекс "Кіровоградський дендропарк", унікальні пам'ятки природи "Монастирище", "Каскади" та інші.

Також наш регіон надзвичайно багатий на пам'ятки та об'єкти культурної спадщини, з яких понад шість тисяч перебуває під охороною держави, в тому числі – 23 національного значення. Якісно виділяють Кіровоградщину серед інших регіонів країни стоянки кам'яної доби, поселення трипільської культури, величні кургани, давні мегалітичні споруди, унікальні пам'ятки архітектури та садово-паркового мистецтва, достойні поваги та шани братські могили воїнів-визволителів [4, с.44-45].

До сфери управлінської компетенції відділу культури та туризму Кіровоградської міської ради входить мережа закладів культури міста Кіровограда, а саме: Кіровоградська міська централізована бібліотечна система (20 бібліотек-філій); Кіровоградський літературно-меморіальний музей І.К. Карпенка-Карого; Кіровоградський художньо-меморіальний музей О.О. Осмьоркіна; Кіровоградський музично-меморіальний музей К. Шимановського; Будинок культури Масляниківки; Кіровоградська музична школа № 1 ім. Г.Г. Нейгауза;

Комунальний заклад «Кіровоградська музична школа № 2 ім. Ю.С. Мейтуса»; Кіровоградська музична школа № 3; Кіровоградська музична школа № 4; Кіровоградська дитяча школа мистецтв; Кіровоградська дитяча художня школа ім. О.О.Осморкіна; Кіровоградський міський професійний духовий оркестр; Кіровоградський муніципальний камерний хор.

Кіровоградська область розташована у межах Дністровсько-Дніпровської лісостепової фізико-географічної провінції і займає північно-східну частину Лівобережно-Дніпровської північностепової фізико-географічної провінції України. Лісостепові ПТК в межах області розповсюджені на площі 1063,93 тис. га (43% території), а степові займають площу 13949 км², або 57% території [5]. Територіальні рекреаційні системи являють собою сукупність соціальних, природних і технічних підсистем, що характеризуються єдиною цільовою функцією і територіальною цілісністю; дуже важливим елементом ТРС є орган управління. Серед основних чинників, що покладаються в основу функціональної оцінки ПТК для рекреаційних цілей, можна виділити пейзажну розмаїтість, кліматичні умови, транспортну доступність, наявність відкритих водних просторів, характер лісової рослинності, рельєф тощо.

Кіровоградщина володіє значним туристично-рекреаційним потенціалом: це і помірно теплий клімат, і наявність родовищ мінеральних і радонових вод, а також природних і рукотворних пам'яток, інших визначних місць. Кіровоградщина особлива вже тим, що в її межах знаходиться географічний центр України. Тут є залишки земляних валів фортеці святої Єлизавети, заповідники «Хутір Надія» і «Карпенків край», дендропарки «Веселі Боковеньки» і Онуфріївський Чорний ліс, дохристиянське капище Монастирище, козацький хрест у Петрівському районі та ін. На території області розташовано 2656 пам'яток археології, а також 2491 пам'яток історії і монументального мистецтва [5]. Зараз великої популярності набуває Кіровоградський Дендропарк, в якому навесні 2016 року завітне понад 2 млн. тюльпанів.

Стратегією розвитку Кіровоградської області до 2010 року [4] визначено основні проблеми у сфері культури та рекреаційно-туристичних ресурсах, що потребують вирішення:

- використання не в повній мірі природно-заповідних і природно-паркових зон, об'єктів культурної та історичної спадщини, інших туристично-рекреаційних ресурсів (об'єктів) області, призводить до недооцінки ролі туристично-рекреаційної сфери для потенційного економічного зростання економіки регіону;

- незадовільний стан деяких об'єктів історико-культурної, архітектурної спадщини, закладів та об'єктів культури та неналежний рівень охорони історико-культурної спадщини, природно-ресурсного потенціалу області;

- невикористання потенційних можливостей басейну річок Дніпро та Південний Буг для розвитку туристично-рекреаційної сфери, розвитку сучасних різновидів водного та спортивного туризму;

- недостатній рівень використання об'єктів культурної спадщини у туристичній галузі регіону;

- невідповідність наявного рівня сервісу обслуговування клієнтів у сфері надання рекреаційних і туристичних послуг суб'єктами підприємництва, 46 що працюють у галузі організації відпочинку, екскурсій та туристичних пасажирських перевезень європейським стандартам якості та безпеки;

- тінізація послуг туристично-рекреаційного комплексу, що призводить до втрати місцевим бюджетом значної частки потенційних доходів та послаблює можливості розвитку туристично-рекреаційної та супутньої інфраструктури області;

- нерівномірність забезпечення телекомунікаційними послугами та обмеженість доступу користувачів до загальнодоступних телекомунікаційних послуг, зокрема у сільській місцевості тощо.

Стратегією було також було поставлено наступні завдання для виконання до 2010 року:

- 1) проектування та створення туристичного бренду Кіровоградської області, всебічна інформаційна підтримка його просування на внутрішньому та зовнішньому ринках туристично-рекреаційних послуг;

- 2) розвиток у регіоні туристичної інфраструктури (облаштування місць короткочасного відпочинку для туристів; якісного сервісу на об'єктах обслуговування – стоянках автомобільного транспорту, у кемпінгових зонах уздовж

магістральних автошляхів та поблизу популярних об'єктів природно-заповідного фонду, під'їздів до туристичних об'єктів);

3) розвиток мережі доступних засобів тимчасового розміщення, зокрема молодіжних міні-готелів, хостелів, агросадіб;

4) сприяння розвитку перспективних напрямків туризму, зокрема екстремального, культурно-пізнавального, мисливського та рибальського, релігійного, спортивно-оздоровчого та ін.;

5) розробка туристично-екскурсійних маршрутів області, до яких входитимуть найбільш привабливі пам'ятки історії, архітектури, заповідні зони області, за різноманітними тематиками культурно-пізнавального, оздоровчого, релігійного, спортивного та інших напрямків;

6) стимулювання та підтримка розвитку перспективних історико- культурних, історико-архітектурних, природо-ландшафтних та інших об'єктів сфери культури регіону, включення їх до туристичних маршрутів Кіровоградщини;

7) створення сприятливих умов для залучення інвестицій, впровадження інвестиційних та інноваційних проєктів, спрямованих на розвиток туристичної інфраструктури, підтримку середнього та малого бізнесу у туристичній сфері (зокрема у сільській місцевості);

8) проведення комплексної рекламної кампанії щодо туристично- рекреаційних можливостей регіону та кращих пропозицій туристичних компаній Кіровоградської області; у всеукраїнському та міжнародному медіа- просторі;

9) підтримка привабливих для інтерактивного залучення туристів народних промислів; проведення обстеження населених пунктів з метою визначення перспективних територій для розвитку сільського ("зеленого") туризму; 48 10) комплексний розвиток інфраструктурного забезпечення рекреаційної сфери області, недопущення звуження рекреаційних територій;

10) сприяння залученню інвестицій для комплексного розвитку рекреаційної сфери регіону;

11) заохочення кооперації у сфері освоєння та пропозиції туристично- рекреаційних послуг на міжрегіональному рівні, зокрема – формування міжобласних туристичних маршрутів, освоєння рекреаційних можливостей р. Дніпро тощо;

12) стимулювання розвитку сфери рекреації та туризму на місцевому рівні, формування підрозділів з питань туризму у структурі виконкомів рад і райдержадміністрацій;

13) створення системи контролю за якістю менеджменту в туристично- рекреаційній сфері області, розроблення критеріїв якості та системи оцінювання;

14) розвиток зеленого туризму в сільській місцевості;

15) створення якісного туристичного продукту на основі раціонального використання туристичних ресурсів, визначення зон пріоритетного розвитку шляхом туристичного районування районів;

16) формування позитивного іміджу області у сфері туризму на зовнішньому і внутрішньому туристичному ринку;

17) участь у загальнодержавній інформаційній мережі у сфері туризму і курортів, зокрема шляхом розвитку відповідної мережі інформаційних центрів в області.

З метою збереження культурної спадщини окреслено наступні заходи:

1) проведення повної інвентаризації та паспортизації пам'яток культурної спадщини області;

2) дослідження, реабілітація, музеєфікація, пристосування та облаштування найбільш вагомих пам'яток і об'єктів культурної спадщини;

3) проведення ремонтно-реставраційних робіт на пам'ятках та об'єктах культурної спадщини;

4) створення обласного центру пам'яткоохоронних досліджень, як дієвого органу з реалізації практичних заходів з охорони культурної спадщини, в т.ч.: паспортизації та інвентаризації, археологічних досліджень об'єктів культурної спадщини на території області;

5) проведення пам'яткоохоронних досліджень на об'єктах культурної спадщини із залученням зарубіжних фахівців на основі реалізації грантових програм у т.ч. із залученням коштів приватних (вітчизняних та іноземних) інвесторів та меценатів на основі державно-приватного партнерства;

6) створення рекреаційної інфраструктури на територіях та навколо пам'яток культурної спадщини, пристосування їх до

туристських потреб, включення до національних та міжнародних туристичних маршрутів;

7) забезпечення підтримки та подальшого розвитку діючих заповідників "Хутір Надія", "Родина Раєвських" та створення нових заповідників "Старий 49 Єлисавет" (м. Кіровоград), історико-культурного заповідника на основі пам'яток трипільської культури, золотоординського часу та Великої Вітчизняної війни (Новоархангельський район)

8) залучення засобів мас-медіа до інформування та популяризації найкращих пам'яток культурної спадщини області за якими ідентифікуватиметься Кіровоградщина, як центрально-український регіон;

9) залучення до збереження пам'яток культурної спадщини учнівської та студентської молоді, громадських та волонтерських організацій;

10) збереження історико-культурних цінностей та природної спадщини, забезпечення в області доступності до культурної та природної спадщини; 11) створення умов для збереження в області самотності народної культури, звичаїв, традицій, обрядів, у тому числі національних меншин;

11) застосування об'єктів культурної спадщини для провадження туристичної діяльності;

12) зміцнення матеріально-технічної бази та проведення робіт з модернізації, реконструкції, реставрації, ремонту закладів і підприємств культури, які належать до спільної власності територіальних громад сіл, селищ і міст області, зокрема Кіровоградського академічного обласного театру ляльок, Кіровоградської обласної філармонії, Кіровоградського музичного училища, Олександрійського училища культури, обласної бібліотеки для юнацтва ім.О.М.Бойченка, обласної бібліотеки для дітей ім.А.П.Гайдара, обласної універсальної наукової бібліотеки ім.Д.І.Чижевського, філії Кіровоградського обласного краєзнавчого музею - заповідника-музею І.К.Тобілевича (Карпенка-Карого) "Хутір Надія", обласного художнього музею, та інших об'єктів.

Одним з головних шляхів оптимізації ТРС на території Кіровоградщини є дотримання принципу повсюдності проведення природоохоронних заходів. Це обумовлено, по-перше, тим, що ТРС є

найбільш відкритими системами, тісно пов'язаними з іншими функціональними системами; по-друге, тим, що проведення заходів із збереження природи необхідно для всіх ТРС, незалежно від рекреаційного навантаження. Специфіка рекреаційного природокористування полягає у тому, що воно постійно сполучається з іншими видами природокористування - насамперед, лісогосподарським, сільськогосподарським, водогосподарським. Кожен з них вносить свій «внесок» у перетворення ландшафту, яке іноді співпадає з цілями рекреаційного природокористування, але частіше - суперечить їм. Розвиток інших видів природокористування відбувається в межах або у тісному контакті із територіями, де є курортно-рекреаційні ресурси. Наприклад, серйозну загрозу запасам і якості мінеральних вод Кіровоградщини створює діяльність розташованих в їхніх басейнах підприємств з видобутку корисних копалин (уранової руди, бурого вугілля, залізної руди тощо).

Наступним шляхом оптимізації ТРС Кіровоградщини є дотримання принципу превентивності (профілактичності) природоохоронних заходів. За допомогою благоустрою території досягається, з одного боку, підвищення стійкості ландшафтів, а з іншого - зниження рекреаційних навантажень на природу. Наприклад, для перетворення лісового ландшафту у лісопарковий необхідні такі заходи з благоустрою території: оздоровчі і санітарні рубки; покращання стану відкритих просторів; розчистка і облагороджування луків; розкриття видових пейзажних точок; меліоративні, протипожежні заходи, лісопатологічні роботи та ін.

За останні роки на Кіровоградщині проведена рекультивація 716,3 га земель, порушених вугільними розрізами «Бандурівський» та «Верболозівський» державної холдингової компанії «Олександріввугілля». Проте через нестачу фінансування призупинені роботи із закріплення берегів Кременчуцького водосховища Світловодського району. У той же час розпочаті відповідні роботи у м. Світловодську, де зона переробки берегів підходить до житлової забудови. Перетворений ландшафт має більшу привабливість, а рекреаційне використання територій, порушених гірничою промисловістю, є найбільш ефективним з економічної та екологічної точок зору. Крім того, воно доцільне, оскільки ці землі розташовані в

індустріальних регіонах, де проблема вільних від використання земель стоїть особливо гостро.

Серед інших шляхів оптимізації ТРС Кіровоградщини слід виділити територіальну диференціацію природоохоронних заходів, що визначається відмінностями у стійкості природно-технічних комплексів, з одного боку, і територіальною нерівномірністю розподілу рекреаційних потреб - з іншого. Це потребує розробки територіально диференційованих нормативів навантажень на природу - фактично для кожної ТРС регіону має бути розроблена своя система нормативів.

Ще один шлях оптимізації ТРС - вибір найбільш оптимального режиму управління рекреаційною діяльністю, адже залежно від типу рекреаційного природокористування характер управління змінюється. Наприклад, при формуванні дорожньої мережі можна впливати на розподіл потоків відпочиваючих шляхом розміщення у певних місцях автокемпінгів, мотелів, і тим самим регулювати рекреаційні навантаження. Удосконалена керуюча підсистема ТРС має включати блок контролю, тобто стеження за створенням та експлуатацією самої ТРС, іншими словами - систему рекреаційного моніторингу. Служба управління і контролю визначає стійкість системи, надійність її функціонування і тим самим створює умови для ефективного задоволення рекреаційної діяльності. За умови створення такої служби та об'єднання всієї інформації в єдиному банку даних з'явиться можливість своєчасного коригування стратегії і тактики рекреаційного природокористування.

Висновки. Сьогодні актуальним і необхідним стає режим обмеженого і збалансованого рекреаційного природокористування, організованого на принципах безперервності і невиснажливості. Природні рекреаційні ресурси є незамінною умовою і матеріальною базою розвитку рекреаційного природокористування, а їх охорона від забруднення і руйнування - найважливіше завдання суспільства. Адже ступінь задоволення рекреаційних потреб людини залежить від якості оточуючого середовища у тому чи іншому регіоні.

Головним завданням державної політики у сфері культури має стати забезпечення громадянам необхідних умов для культурного розвитку – доступу до культурних надбань і цінностей вітчизняної й світової культури, активної участі в культурному житті з

максимальним урахуванням при цьому культурних потреб та інтересів усіх суб'єктів культурного процесу - залишається невирішеним і, по суті на сьогодні здебільшого є декларативним. Відчутно посилюються духовна деградація суспільства, цінності й норми, що утворюють духовне ядро вітчизняної культури, є нестійкими і розпливчастими. Сьогодні у суспільстві послаблюється зв'язок з історико-культурними традиціями, кращими надбаннями вітчизняної культури, що призводить до зниження усвідомлення громадянами себе єдиною державою і нацією. Це загрожує національній безпеці України. Культура поступово втрачає функції соціальної регуляції, суспільної консолідації й духовного самовизначення людини. Для вирішення складних соціокультурних проблем необхідне переосмислення сучасної державної політики у сфері культури, її пріоритетних напрямів, завдань і механізмів реалізації.

Список літератури

1. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування [Текст]: монографія. / О.О. Бейдик - К.: ВПЦ «Київський університет», 2001. – 395 с.
2. Велевський О. Л. Актуальні проблеми державної підтримки інновацій у культурній політиці [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень, – № 11, Серія «Гуманітарний розвиток». – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1651/>
3. Кузик С. П. Географія туризму : навч. посіб. / С. П. Кузик; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. - К. : Знання, 2011. - 271 с.
4. Стратегія розвитку Кіровоградської області на період до 2020 року[Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.kr-admin.gov.ua/Strategy/Ua/716-1.pdf>
5. Гавриленко О.П. Шляхи оптимізації територіальних рекреаційних систем Кіровоградщини [Електронний ресурс] //Культура народів Причорномор'я. – 2009. – №176. – С.117-120. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/gavrylenko.htm

Одержано 20.04.16